

La censura en el còmic i els límits de l'humor

• 28 d'abril del 2018 a les 18,00 h
• Sala la Closeta, la Massana
En la 21a edició de la Massana Còmic

Jordi Coll i Herbst / Lluís Recasens i Selma - L'Avi

Editor de la revista *Amaniaco* i editor digital de la revista *Esdecomíc/Dibuixant*, il·lustrador i guionista

Jordi Coll i Herbst, editor, Barcelona

Editor de la revista *Amaniaco* i editor digital de la revista *Esdecomíc*.

Publicacions amb obres de l'autor

2002, *Magia y acero*, del segell Anillo de Sirio, número 10. 2004, *Nobanda / Zona Joso*, del segell Santiago Navarro, número 1. 2014, *Pulgarcito*, del segell Ediciones B, números 1, 2, 3, 4, 5, 6. S.d. *Amaniaco*, del segell Amaniaco Ediciones.

Números

Cairo (1981, Norma) 31: *Cairo*.

Gran Coll, El (2015, Diminuta/Trilita) 1: *Josep Coll, el observador perplejo*.

Magia y Acero (1999, Anillo de Sirio / 7 Monos) 10: *Magia y Acero*.

Nobanda / Zona Joso (2004, Navarro) 1: *Blanco y Negro*.

Pulgarcito (2014, B) 1: *Pulgarcito*.

Pulgarcito (2014, B) 2: *Pulgarcito*.

Pulgarcito (2014, B) 3: *Pulgarcito*.

Pulgarcito (2014, B) 4: *Pulgarcito*.

Pulgarcito (2014, B) 5: *Pulgarcito*.

Pulgarcito (2014, B) 6: *Pulgarcito*.

L'Avi

Lluís Recasens i Selma, L'Avi, il·lustrador i guionista, va néixer a Barcelona l'11 de desembre del 1950, al barri de la Sagrada Família, i l'any 1972 va fer el seu debut com a dibuixant al setmanari badaloní *Platea*, dedicat a l'espectacle. Aleshores signava Lluís i el seu estil de dibuix era ben diferent de l'actual. Aquell mateix any li va tocar fer el servei militar (aleshores obligatori) a Jaca i allà va fer algunes col·laboracions per *Andalán* (que en aragonès vol dir "endavant"), el setmanari dirigit per José Antonio Labordeta, i també va publicar a *Canigó*. L'any 1976, amb uns amics i amb la motxilla a l'esquena, va fer un viatge a l'Índia que, en certa manera, el va marcar per sempre. Van arribar a l'antiga colònia portuguesa de Goa, on, casualment, es van assabentar que hi havia viscut un pintor i dibuixant català i republicà, exiliat de la Guerra Civil, del qual s'ignorava el nom autèntic. L'home ja

havia mort però van poder visitar casa seva, on tenia un munt de dibuixos i quadres. Entre ells hi havia un autorretrat que estava signat, L'Avi. Els companys de viatge de Recasens van trobar que s'assemblava molt al dibuixant i, durant la resta del viatge, li van fer la broma de dir-li "Avi". A ell no l'hi devia desagradar perquè, quan va tornar a Barcelona, va acabar adoptant aquest nom com a signatura habitual.

L'any 1976 va participar a *Butifarra!*, coordinada per Alfons López, i a *El Papus*, d'Oscar i Ramon Tossas Fuentes (Ivà), on va estar fins al 1984, malgrat el greu atemptat que la revista va patir el 1977. En una de les èpoques d'escassetat de feina va fer passatemp ("Els 7 errors" i autodefinits) per a *Teleindiscreta* i va enviar dibuixos a la casa alemanya Còndor, que aleshores editava set revistes de caire infantil i juvenil, i a *Tío Vivo*, on va fer un personatge que ensenyava trucs de màgia als infants, Sr. Mago. El 1986 també va dibuixar a *Bichos* i a *Garibolo*.

L'any 1988 va il·lustrar el llibre *Per a tots, salut*, en el qual el Dr. Bras Marquillas parlava dels bons hàbits que cal seguir per tenir una vida saludable. Un any més tard va començar una de les feines més duradores que va tenir, dibuixant un acudit cada dia per al diari gironí *El Punt*, col·laboració que va seguir fins al 26 de juny del 2015, data en la qual va publicar la darrera vinyeta en el renovat *El Punt Avui*. L'any 1994 havia ampliat la seva col·laboració amb l'editora gironina i havia publicat a *Revista de Badalona*, que aquest grup acabava de comprar, així com al primer diari d'esports en català, *El 9 Esportiu*, on va dibuixar entre el 2002 i el 2006.

Actualment fa un dibuix setmanal a *Economia Digital* i al diari *Gol*. També als digitals *Gurb*, una revista cultural quinzenal, i *El Web Negre*, publicació en xarxa promoguda per un grup de dibuixants en record del mític *El Be Negre*. A part, dibuixa per a l'esportiu bisetmanal *La Grada* i participa a TV3 en el programa *Els matins*. A *Amaniaco*, trimestral, hi fa la sèrie *Hospital Central* (que ja havia fet a *El Papus*) i envia dibuixos a l'agència holandesa Cartoon Movement. Però una de les seves realitzacions més conegudes són els àlbums amb les històries dibuixades de diversos pobles, ciutats o entitats. Va començar-los el 1982 editats per *El Punt*, però acabat el contracte amb l'editorial gironina, encara els dibuixa i els ajuntaments respectius els editen pel seu compte. Ja en porta fets, amb èxit, setanta-tres.

També ha col·laborat a la tarragonina *Delirópolis*, una mena de *fanzine* d'Elchicotriste (Miguel Villalba), i a *Boston the mag*, publicada per un cubà que li demanava acudits. Com que Recasens ha tocat totes les tecles també ha fet ràdio (el programa *En companyia*, que ha voltat per una colla d'emissores municipals durant més de trenta anys) i també ha participat en la televisió amb una sèrie de 200 episodis d'un minut protagonitzada per un metge mig boig (*Dr. Disaster*, 1999) i produïda per la nord-americana SPI Internacional. Recasens en feia els dibuixos i l'*story-board*, mentre que l'animació era feta a l'Índia. En aquests episodis (que malauradament només podem veure per internet, on a més no hi són tots), el dibuixant ens mostra el seu agut i inescotable sentit de l'humor, que és molt proper al d'altres dibuixants catalans com Ivà o Alfons Figueras.

L'any 2015 va col·laborar a recuperar la història del col·lectiu de dibuixants i guionistes *Butifarra!* en el llibre *Butifarra! El còmic dels barris (1975-1987)*, promogut per TantaTinta i editat per l'ajuntament de Barcelona.

Publicacions: *Amaniaco*, *Andalán*, *A Tope*, *Avui*, *Balalaika*, *Bichos*, *Boston the Mag*, *Butifarra!*, *Canigó*, *Delirópolis*, *Economia Digital*, *El Cuervo*, *El 9 Esportiu*, *El Papus*, *El Punt*, *El Punt/Avui*, *El Pulgarcito*, *El Triangle*, *Garibolo*, *Gol*, *Hara Kiri*, *La Grada*, *Monstruos & Co.*, *Mortadelo*, *Muac*, *Pulgarcito*, *Regió 7*, *Revista de Badalona*, *Sport*, *Teleindiscreta*, *Tío Vivo*, *Trompetillo*, *El Web Negre*.

Sèries: *Dr. Disaster* (SPI Internacional, 1999), *Dr. Prados* (*El Papus*, 1978), *Hospital Central* (*El Papus*, 1976), *Mow* (*Monstruos & Co.*, 1986), *Sr. Mago* (*Tío Vivo*, 1980), *Trompetillo* (*Bichos*, 1986).

En els temps actuals, en què sembla que hi ha més llibertat que mai, existeix la censura? Doncs sí, existeix. Si abans patíem un tipus de censura, ara en patim un altre potser pitjor: l'autocensura. No poder tocar segons quins temes per por que no siguin *políticament correctes* i córrer el risc que algú o algun col·lectiu se senti ofès o bé que la censura vingui de la mateixa editorial, que pressioni sobre el que pots dir o no, per evitar que els anunciants retirin la publicitat.

De fet, en teoria, es pot parlar de tot però... en teoria. Al final, sempre hi ha algú que es pot ofendre per algun acudit i, aleshores, entrem en el que són els límits de l'humor. On són aquests límits? Doncs no ho sabem. Ha de tenir límits l'humor? Doncs no. I si hi ha algú a qui no li agrada el que has publicat, doncs té l'opció de no comprar més la revista on publiques i, si són molts que pensen igual, acabarà tancant, o bé et poden denunciar i llavors serà un jutge qui decidirà. De fet, s'ha d'entendre que la intenció d'un acudit és *l'animus iocandi*, és a dir l'ànim de broma, de fer una *conya* d'una situació en què no hi ha intenció de faltar o injuriar. Malgrat això, per desgràcia hi ha hagut col·lectius, per sort minoritaris, que s'han pres la justícia a la seva i han intentant silenciar de manera extrema i radical allò que consideraven una ofensa, com van ser els atemptats d'*El Paps*, el 1977, o més recentment el que va patir la revista *Charlie Hebdo* el 2015, ambdós casos amb víctimes mortals.

També hem de tenir present que acudits innocents que es van fer fa anys, ara resulta que són ofensius, i tot perquè s'analitzen amb la realitat actual i no es té en compte el context en què es van fer ni la data en què es van publicar. L'humor, sempre, s'ha de situar dins del seu context. I de tot això, a partir de situacions reals que s'han produït, parlarem en aquesta xerrada sobre la censura, en què veurem totes les ximpleries que s'han arribat a fer. Comencem...

El cas de la revista "¡Cu-cut!"

A l'estat espanyol, quan parles de censura, la gent ho identifica immediatament amb l'etapa de la dictadura de Franco, però la censura ja s'havia instaurat molt abans. A final del segle XIX i principi del XX hi havia una censura prèvia, en què els editors havien de portar les revistes i els diaris al censor, que ratllava el que no tocava, de manera que a la redacció havien de refer-ho tot de nou.

L'any 1902, durant el regnat d'Alfons XIII, neix la revista *¡Cu-cut!*, que va ser un setmanari d'humor molt bel·ligerant, contra el rei, el clero i l'exèrcit. Un exèrcit que estava molt escaldat perquè l'any 1898 s'havien perdut les darreres colònies, Cuba, Puerto Rico i Filipines. A un dels militars que havia estat a Cuba, i que va ser el creador del camps de concentració, el general Weyler, l'havien fet ministre de la guerra. A *¡Cu-cut!* li van fer una sèrie d'acudits que, ni a l'exèrcit ni a aquest senyor, els van fer gràcia i això va provocar que el governador militar estigués continuament avisant-los.

Coberta primer número ¡Cu-Cut!

Però els qui feien la revista es queixaven dient que els volien tractar com si fossin quintos de lleva, però que ells eren persones normals i que no estaven a les ordres de ningú.

Com que cada cop els censuraven més coses, com a resposta van adoptar una línia molt més dura en els acudits. En un d'aquests, com es pot veure a la imatge, sortien dos senyors i un li diu a l'altre amb vestit de bany:

- Veig que porteu un "taparrabos" nou.

- Sí, però perd molt.

Aquí jugaven amb perdre el color i el fet que la gent interpretava una bandera espanyola. Els militars, evidentment, es van ofendre molt i van començar a enviar més cartes de protesta.

La setmana següent, en lloc de fer-se enrere, van publicar un altre acudit; era el mateix dibuix, però, en lloc de portar la bandera espanyola, portava la bandera americana, i aleshores diu:

- Que porta un "taparrabos" nou?

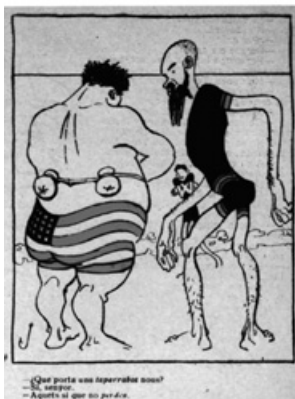
- Sí, senyor. Aquest segur que no perd –contesta l'altre personatge.

Amb tot això, els militars encara es van empenyar molt més, atès que els Estats Units havien guanyat la guerra de Cuba.

I, finalment, la següent setmana en van publicar un altre en què sortia el mateix *taparrabos* però al revés. Les ratlles vermelles eren blanques i les blanques vermelles. El diàleg era:

- I ara! Que ja no porta aquell "taparrabos"?

- Ca barret! No m'arreglaran pas més. I afegia una nota de l'autor, perquè no l'empenyessin més, on deia: "El blanc del *taparrabos* és blanc."

Acudit taparrabos 1, 2 i 3

Aleshores, els militars van posar-se més durs i cada cop els censuraven més coses. Fins i tot, el director de la publicació va anar a la presó diverses vegades. De fet, el director de la revista era un periodista que cobrava per anar a la presó i, quan era allà dins, cobrava el doble. El tenien només per això i, fins i tot, de tant en tant ell mateix demanava que publicuessin algun

article que fos censurable, perquè, així si el tancaven, amb el que cobrava podia saldar deutes que tenia.

Al final, després de tanta censura, el *¡Cu-cut!* es rebel·la i decideix que allà on els han censurat una peça, no la substituiran, ho deixaran en blanc perquè la gent sàpiga que allà hi havia un article o acudit que no havia passat censura. I què va passar? Doncs que el govern va treure una llei per a les publicacions periòdiques segons la qual no es podien deixar espais en blanc. I el *¡Cu-cut!*, el que va fer va ser que cada cop que els aixecaven alguna cosa hi posaven fragments de la Bíblia, que tallaven allà on fos. D'aquesta manera, en una pàgina, al costat d'un article o d'un acudit gràfic, et trobaves un tros de text que no tenia cap sentit i la gent s'adonava que allà hi havia alguna cosa que havia estat censurada. I el govern no va poder fer res per evitar-ho.

En mig de tot això, el novembre de 1905, en el número 204, Junceda va fer un acudit, que ell sempre va negar que el text fos seu al·legant que només va dibuixar el que li va passar la redacció. L'acudit era que la Lliga Regionalista havia guanyat les eleccions i a la vinyeta es veien dues persones, un d'ells militar, que preguntava quina celebració es feia. L'altre li contesta: "El banquet de la victòria". I el militar diu: "¿De la victòria? Vaya, serán paisanos". I això va ofendre molt als militars perquè l'exèrcit no havia guanyat res. Evidentment, això no va passar per la censura i es va publicar com es veu, amb un espai en blanc on anava l'acudit. No obstant, es veu que l'acudit es va filtrar i, el 25 de novembre de 1905, uns 300 militars van assaltar de nit la redacció de *¡Cu-Cut!*, van treure'n totes les màquines i els mobles i els van cremar al mig de la Rambla de Barcelona. A part d'això, el director de la revista va estar prop d'un any a la presó i la revista no va tornar a sortir fins al 28 d'abril de l'any següent.

Aquest va ser un dels casos més flagrants de censura que hi ha hagut. A partir d'aquí, el *¡Cu-Cut!* va anar cap avall, fins que van fer un altre acudit bastant fort, on es veia el mestre Millet com a Orfeu amb una lira domesticant un os amb l'escut madrileny, uns rèptils que representaven la premsa estatal, un peix sabre que representava l'exèrcit i un llangardaix que representava el cos ministerial. Davant les queixes de Madrid, La Veu de Catalunya, editora de la revista, va veure que la situació era insostenible i va decidir tancar-la.

Acudit Junceda original i censurat

La censura després de la Guerra Civil espanyola

Fins aquí, tot això és un exemple del que va ser la censura abans de la Guerra Civil espanyola i el cop d'estat del general Franco. Ara ens situem en l'Espanya de la postguerra, als anys

quaranta, quan comencen a arribar dels Estats Units els primers còmics de *Flash Gordon* a través d'Itàlia.

L'any 1944, en una de les aventures de *Flash Gordon*, l'Alex Raymond, el seu autor, fa que el personatge lluiti contra els nazis. I, és clar, en aquella època en què Espanya era un país germanòfil, allò no quedava bé, però havien de continuar publicant els còmics. I, el que van fer va ser contactar amb el dibuixant Jesús Blasco perquè copiés l'estil d'Alex Raymond i acabés l'aventura.

Flash Gordon de Blasco

També la revista *TBO*, l'any 1951, va ser multada per un acudit de Manuel Díaz

en què es deia: "Blas Pérez ha descubierto un poderoso reconstituyente a base de chuletas, longaniza, jamón, pollo asado y langosta. ¡Qué eminencia tenemos!", fent referència al fet que la gent esquifida, si s'alimentava bé, podia recuperar-se. Bé, doncs va donar la coincidència que el ministre de governació es deia també Blas Pérez; aleshores al *TBO* els va arribar una multa i el dibuixant va tenir problemes amb la revista per aquest acudit tan ximple.

Ens trobem en una època en què el tema d'editar revistes que tenien una periodicitat era molt complicat, ja que calia un permís del govern per poder-les fer i, això era molt difícil d'aconseguir, només sortien aquelles publicacions *afines al Régimen*; en canvi, sí que podien sortir quadernets únics. Per això, feta la llei, feta la trampa: el que van fer moltes d'aquestes revistes per poder sortir de forma continuada va ser canviar el nom, de manera que, afegint un avanttítol a la capçalera, les podíem trobar com *Las alegres historietas de Pulgarcito*, *Historias humorísticas de Pulgarcito*, *Álbum infantil Pulgarcito*, *Cuadernos humorísticos Pulgarcito*, o en el cas de *TBO* podíem llegir: *Cuadernos amenos de ediciones TBO*, *Hojas cómicas de ediciones TBO*, *Cuadernos divertidos de ediciones TBO*... i d'aquesta manera tenien l'excusa per sortir cada setmana, ja que si els deien qualsevol cosa podien dir que, pel títol, eren publicacions diferents, encara que el contingut era el mateix.

Les revistes de Bruguera i la censura

La majoria dels dibuixants que estaven a Bruguera havien estat al bàndol republicà i, evidentment, no estaven molt conformes amb la situació que tenien en aquell moment. Això es podia veure en algunes de les seves històries on sempre se les enginyaven per burlar el censor de torn. Com que sabien que ho tirarien enrere, el que feien era presentar tres o quatre històries diferents, més o menys crítiques, però sabent que almenys als censors una o l'altra se'ls escaparia i podria passar.

Curiosament, va haver-hi dos tipus de censura. Al principi va ser una censura de tipus polític i s'havia d'anar amb compte amb el que deies i com ho deies. Un exemple seria el personatge de *Carpanta*, un home que passava molta fam, un contrasentit quan, com proclamaven des

de Falange, “en la España de Franco no se pasa hambre”. Hi ha una història de *Carpanta* en què el propietari d’una lleteria està desesperat perquè amb la sequera s’ha quedat sense aigua per aigualir la llet. I aquí la solució que troba és agafar *Carpanta* i una colla de morts de gana, posar-los dalt d’un embassament i passar-los pels nassos un pollastre a l’ast. És clar, els pobres comencen a bavejar i d’aquesta manera omplen l’embassament. Al final de la història es veu *Carpanta* fugint amb el pollastre i quan el lleter s’adona del robatori, no li importa perquè el pollastre era de cartró. La història és una crítica molt ferotge a la gana que es passava i com s’enganyava la gent amb el menjar durant el racionament. No obstant això, curiosament, el censor devia estar despistat aquell dia i la historieta va sortir publicada.

I la censura tenia moltes curiositats, algunes ben ximples. Una era amb un personatge de Jorge, el pare del dibuixant Jordi Bernet, que es deia *Don Pancho* i que era un pistoler mexicà que tenia la seva dona que, en les primeres històries, portava trenes..., fins que va arribar una carta de la censura perquè li llevessin les trenes perquè “eran tremendamente provocatives”.

Un altre personatge de Jorge que va patir la censura va ser *Doña Urraca*, una dona vella, vestida sempre de negre i que només gaudia fent maldats. De seguida, la censura s’hi va posar i va obligar a suavitzar el personatge.

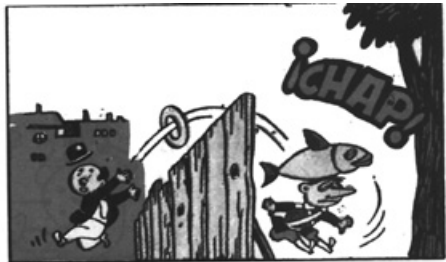
Doña Urraca

Això, que potser ningú no ha advertit, tot i que és una ximpleria, si comencem a mirar les històries dels personatges de Bruguera, veiem que tots els personatges femenins que apareixien en les seves historietes eren sempre dones sense corbes insinuants, més aviat baixetes, grassonetes, i que sempre portaven monyo... per, segons els censors, no desfermar les passions masculines. No obstant això, els dibuixants de Bruguera van patir també un altre tipus de censura, la de Rafel González, periodista republicà que treballava a l'editorial, que era el cap de redacció i que va ajudar també a crear l'estil Bruguera. Ell va fitxar també molts dibuixants, també republicans, per treballar a l'editorial i, el que va fer, per evitar merders amb la censura, va ser donar unes directrius perquè no es pogués reconèixer on passaven les històries. Per això trobem històries que fan referència a carrers imaginaris, com "la calle del Pez"; que quan parlaven de diners ho feien de "rúpies" o "piastres", o que els policies eren una espècie de gendarmes d'opereta que no tenien cap semblança amb els agents d'aquí.

Un exemple és aquesta vinyeta que es va censurar de *Don Pío*. Si abans dèiem que a l'Espanya de Franco no es passava fam, molt menys s'estava per llençar menjar, com aquest peix que tira el protagonista i, molt menys, per agredir un agent de l'autoritat.

Com a curiositat, una de les persones que s'ocupava de la censura a les revistes infantils i juvenils era el pare Vázquez, res a veure amb el Manuel Vázquez dibuixant, que també es va trobar amb el fet que li van censurar molts dels seus personatges i les seves històries.

També tenim les històries de *13 Rue del Percebe*, de Francisco Ibáñez, en què un dels veïns de l'edifici era un inventor, una espècie de doctor Frankenstein que creava monstres, fins que, algun censor ho va veure i va considerar que allò no era

Don Pío

13 Rue del Percebe

correcte, ja que “Dios es el único hacedor de vida”. I aquest personatge va desaparèixer de la sèrie. Durant uns números, el pis que ocupava l'inventor va estar en lloguer, fins que va ser ocupat per un altre personatge que era sastre.

Un altre personatge que va patir censura es deia *Doña Tula, Suegra*, d'Escobar, que feia conya de les relacions entre una sogra i el seu gendre, i que aviat va desaparèixer perquè, en el model de família, es considerava que la sogra era una persona bona, que ajudava els fills i que allò no podia ser.

Tot el que feia referència a les famílies, com *La familia Trapisonda* o *Don Pío*, els autors es van veure obligats a adaptar-les al model que regia en aquell moment. I una sèrie que se'n va salvar i que actualment seria políticament incorrecta és *La familia Churumbel*, de Manuel Vázquez. Una història d'una família de gitanos en què tots es dedicaven a robar menys el fill gran, que només volia treballar, convertit així en la vergonya de la família. I, si abans no s'havia arribat a censurar, avui en dia seria impensable que es pogués publicar.

Però, tal com havíem dit, la censura tenia també coses inexplicables. Per exemple, en els començaments de la sèrie *Don Pío*, era un matrimoni que sempre s'estaven estomacant, cosa que després va canviar, com va canviar també el tipus de censura, i estava mal vist que un matrimoni es barallés. Curiosament, en les famílies com *Don Pío* o, més endavant, *Pitagorín*, els infants no eren mai fills del matrimoni, sempre eren els nebots que vivien amb ells. Tot era estrany perquè, per alsensors, el fet de tenir fills implicava que el matrimoni mantenia relacions i això els semblava molt fort. Amb aquesta mentalitat, potser sí que volien fer creure que els nens venien de París i els portava la cigonya. Així, volent arreglar una cosa, encara la complicaven més.

Curiosament, una de les sèries que va escapar d'aquesta censura en aquella època va ser *Zipi y Zape*. Així com en les altres sèries els infants que vivien amb el matrimoni eren nebots, en aquest cas eren els fills de la parella. Però, tanmateix, també trobem que, en algunes historietes, quan el pare castigava Zipi i Zape per alguna malifeta, els havia arribat a llençar a una gàbia plena de lleons o els tancava en una habitació plena de rates. D'altra banda, tot i que es tractava d'humor, en aquell temps se censuraven coses que eren autèntiques ximpleries i, en canvi, animalades com apallissar la dona o llençar els fills al mar amb una pedra al coll, ho veien normal. Ara ja no, però sempre s'ha de tenir en compte que l'humor, moltes vegades, juga amb l'exageració; un bon exemple d'això és *Mortadel·lo*.

Més endavant, els anys setanta, després de l'aparició de la famosa Llei de premsa, si ens hi fixem hi ha moltes historietes en què l'acció sempre passa al camp. Sobretot en les historietes de Vázquez, tots els personatges apareixen al camp: La Abuelita Paz, Angelito Gu-gú, Feliciano el de la Suerte..., tots eren al camp. I un cop, amb motiu d'una entrevista que vam fer al Manuel Vázquez, ens va comentar que en el cas de La Abuelita Paz, originalment el personatge era tot el contrari. També, Angelito o Gu-gú, un nen que anava pel món dins d'una cistelleta, dit pel mateix Vázquez havia de ser un autèntic fill de puta i passar-se el dia fent barbaritats. És clar, això, quan ho veien a la redacció, cridaven l'atenció a l'autor i li deien que fes les historietes amb els personatges al camp, on, en mig de muntanyes, prats, flors i papallones, no podien fer mal. Amb tot això, i també com deia Vázquez, et trobaves històries que eren “autènticament repelentes”. L'autor, com a creador del personatge, tenia unes idees de com funcionava, però

l'editor era qui, sense censurar-lo en el sentit estricte de la paraula, li marcava unes directrius d'on no podia sortir. Per això moltes històries eren completament *nyonyes* i estúpides.

Violència als còmics i la Llei de premsa de 1966

Quan Superman arriba a Espanya, l'any 1952, a través d'una editorial mexicana que es deia Novaro, la censura, influenciada pel Nacional Catolicismo, va considerar que les aventures de superherois gairebé divins i totpoderosos rivalitzaven amb la fe cristiana i eren perjudicials per a l'educació dels infants. Per això van prohibir aquest tipus d'històries, al·legant que eren violentes; és clar que no van dir res a la publicació de *Roberto Alcázar y Pedrín*, tant o més violenta que els superherois. A mitjan dècada dels anys seixanta del segle xx, elsensors, influïts per l'església catòlica, van creure que no era bo per als lectors que veiessin certes escenes de baralles i morts, així doncs, van donar l'ordre que en els tebeos no podien sortir armes i en cas de reedició s'havien d'eliminar. A partir d'aquell moment, Bruguera es va dedicar a esborrar totes les espases d'*El capitán Trueno*, com podem veure en aquestes vinyetes on s'ha suprimit el ganivet, o, en una escena d'*El Jabato*, que un dels protagonistes és devorat per un cocodríl i en la vinyeta censurada s'ha suprimit, i el personatge deu morir d'un tall de digestió. I si d'una banda la llei obligava a suprimir tota aquesta violència de les revistes de Bruguera, trobem que als quaderns de *Roberto Alcázar y Pedrín* feien el que hi donava la gana. Eren capaços de tallar un tigre per la meitat, amb tot de sang per terra i no passava res. Eren les incoherències de la censura de l'època. És clar que *Roberto Alcázar*, era "el intrépido aventurero espanyol".

També es posaven amb la forma de vestir de les dones. Les vinyetes passaven pel *quiròfan* i un dibuixant s'encarregava, amb més o menys gràcia, de tapar aquests personatges que ensenyaven més del que calia ensenyar. Als anys setanta, arriba el còmic *underground* americà amb nus en les històries, i la censura no ho deixa passar, així que l'editorial que havia de publicar aquest material aquí encarrega a un dibuixant que els tapés, però la mateixa editorial i el mateix dibuixant van decidir fer-ho de la forma més barroerament possible perquè els lectors s'adonessin de la censura, vestint els personatges amb peces de roba que no es posaria mai ningú.

Superman Novaro

Capitán Trueno

Jabato

Roberto Alcázar y Pedrín

Censura en els vestits 1, 2, 3, 4 i 5

La Llei de premsa, aprovada l'any 1966 i promoguda per Manuel Fraga, aleshores ministre d'Informació i Turisme, suprimeix l'obligació de la censura prèvia, és a dir, l'obligació que tenien les publicacions abans d'anar a impremta, enviar a la censura el que volien publicar. Malgrat això, cada vegada que hi havia un problema, el director de la revista n'era el responsable i era qui podia acabar a la presó. Per tant la censura va ser més ferotge, ja que ens trobem que coses que potser el censor hauria passat, molts directors de publicacions, per no tenir problemes, baixaven encara més el llistó del que es podia fer.

La violència com a forma de censura: l'atemptat a "El Papus"

A vegades la censura ve per interès. A *El Papus*, L'Avi, dibuixava una sèrie d'un metge, un dia el va cridar el director de la publicació i li va dir que havien d'operar el seu fill i que el cirurgià que ho havia de fer, estava molt empenyat amb la sèrie. Li havia promès que l'eliminaria de la revista, i per això va demanar a l'autor que durant una temporada no el dibuixés, almenys fins que el seu fill estigués curat.

El 20 de setembre de 1977 va passar l'atemptat contra la redacció d'*El Papus*. Feia temps que es rebien amenaces i, fins i tot, havien aparegut pintades del tipus "Rojos al paredón" a l'entrada de l'edifici on hi havia la redacció.

A causa de les pintades i els anònims amenaçants que havien rebut, tenien protecció policial, que consistia en un cotxe patrulla a la porta de l'escala, per, teòricament, controlar i identificar tots els que entraven. Curiosament, el dia de l'atemptat el cotxe no hi era i va arribar tard.

De la bomba, explica L'Avi, els va salvar Juan Peñalver, el porter de la finca, l'única víctima i que no tenia res a veure-hi, excepte que treballava com a porter a l'escala on, al primer pis, hi havia la redacció d'*El Papus*. El dia de l'atemptat li van donar un maletí per al Xavier Echarri, director de la revista, ell va agafar l'ascensor i va pujar a dalt de tot per anar baixant després, pis per pis, entregant la correspondència; al moment d'entrar a la redacció va esclatar la bomba.

Això ja no és censura, això és violència. En el següent número d'*El Papus*, la coberta era una foto de com havia quedat la redacció de la revista.

"El Jueves, la revista que sale los miércoles"

El Jueves és una revista d'humor que ja va tenir alguns problemes amb la censura als seus inicis, com quan van voler segrestar, l'any 1977, el número 7 de la revista en què sortia com a titular "Lefebvre se cisma en el Papa". Aquesta només va ser una de moltes anècdotes, així que explicarem algunes de les més recents.

Els últims anys *El Jueves* ha tingut diferents judicis, un va ser per una coberta de Pedro Vera (al número 1.187 de la revista) feta a partir de la notícia que l'exèrcit havia rebaixat el coeficient intel·lectual per fer-se

Redacció d'*El Papus*

Coberta *El Papus* després de l'atemptat

Portada *El Papus*

Portada El Jueves, 7

El ejército recluta tontos

Sharon, ese peazo animal

militar professional. A la coberta, sota el títol “El ejército recluta tontos” sortia un recluta curt de gambals i un oficial que deia: “Así los mandos pareceremos más listos”. Doncs bé, es veu que a un sergent no li va fer gràcia, va posar una denúncia i es va anar a judici; finalment el cas va ser sobresegut. *Animus iocandi*, diuen.

Un altre cop, al número 1.299 de la publicació, amb el títol “Sharon, vaya pedazo de animal”, sortia la caricatura del polític israelià com un porc, animal impur segons la seva religió. I va resultar que, per aquells dies hi havia la Conferència Euromediterrànea a València i, en Shimon Peres, ministre d'Exteriors, es va queixar de l'antisemitisme a Europa ensenyant aquesta portada davant de les càmeres. Evidentment, després d'això hi va haver molt de rebombori. No van tancar la revista, no van cremar la redacció, no van posar cap denúncia però, de l'ambaixada d'Israel van enviar un burofax per queixar-se de la coberta. Un milionari àrab de Marbella va trucar a la redacció i els va dir que, si qualsevol d'*El Jueves* anava per Marbella, ell li pagava l'hotel... i mentrestant, l'autor de la coberta, en Joan Vizcarra, va estar-se dues setmanes amagat a casa sense sortir al carrer per por del que li podia passar que, al final, no va ser res.

A Romeu, que dibuixava al diari *El País* des del primer número, el 1976, el van acomiadar de manera barroera i per telèfon el dia la nit de Nadal, poc després que es publicqués un acudit en el qual criticava la impunitat amb la qual Israel se saltava les lleis i després de rebre el diari les queixes de l'ambaixada d'Israel i de diversos congressistes americans i que un hòlding jueu americà hagués invertit en accions de l'empresa editora.

També la duquessa d'Alba va presentar una denúncia per demanar la retirada de la revista per una coberta en què sortia ella en mig d'un munt de bitllets. Va arribar l'avis dels advocats de la duquessa que deien que estava molt

Romeu

ofesa i havia demanat mesures cautelars com el segrest d'aquell número, cosa que el jutge va denegar perquè la revista ja feia dies que corria pels quioscos i no tenia cap sentit fer-ho a aquelles alçades. A més, el jutge també deia que la revista tenia "una inequívoca intencionalitat humorística" i que s'havia de veure com el que era, una revista d'humor.

I arribem a la famosa coberta de l'aleshores príncep i Leticia al número 1.573 d'*El Jueves*. Era una portada com moltes altres que s'havien fet a la revista i, la cosa no hauria arribat més enllà si ningú hagués dit res i, com a molt, potser al cap d'uns dies la Casa Reial hagués fet una queixa i poc més.

Però va resultar que, dies després que sortís la revista, i quan no havia passat absolutament res, en un conegut programa de xafarderies de la televisió van comentar la portada i, un fiscal que segurament voldria fer mèrits, va actuar d'ofici i va demanar el segrest de la publicació. A partir d'aquí, aquell exemplar de la revista que hauria passat pel quiosc com sempre, es va convertir en una cosa que tothom volia; el fet que se'n segrestés el número, en plena democràcia, va fer que sortís a tots els diaris nacionals i la premsa internacional també se'n va fer ressò. Va haver-hi una interpel·lació al Congrés dels Diputats per part dels grups de l'oposició i al Parlament Europeu es va preguntar també per la censura a Espanya. És a dir, que d'una cosa que pràcticament ningú no se n'hagués adonat excepte els lectors d'*El Jueves*, de sobte es va convertir en un fenomen mundial i va tenir més repercussió que mai. Se'n va parlar, fins i tot, en diaris a Corea del Sud i el Japó. Potser era més ofensiu el mateix text de l'acudit (en què es donava a entendre que els prínceps no havien treballat mai i que si tenien un fill, era el més a prop que havien estat de treballar, acollint-se a l'ajut de 2.500 euros que donava el govern per nadó) que no el dibuix.

Al final, els autors de la coberta, Manel Fontdevila i Guillermo Torres, van acabar sancionats amb una multa de 3.000 euros, que va pagar l'editorial. Però, no obstant això, hi ha el perjudici que els constaria en els antecedents, i que aquesta vegada no anirien a la presó però si es tornava a donar el cas d'un altre judici i perdien, els podrien tancar.

L'última gran polèmica que hi va haver amb una portada de la revista *El Jueves* va ser al número 1.932, de juny de 2014, que va sortir amb motiu de l'abdicació del rei Juan Carles I, on es veia com traspassava una corona pestilent al seu fill. En aquest cas, el responsable de la censura va ser la mateixa empresa editorial RBA, que va manar destruir els 60.000 exemplars de la revista que hi havia impresos i

Duquesa d'Alba

El Jueves 1573

canviar-ne la coberta per una altra. Tot va venir perquè, l'empresa editora no volia enemistar-se amb el poder, i ja feia setmanes que havia avisat que no volia que sortís cap referència al rei en la coberta. Això va provocar que tota una sèrie d'autors de la publicació, que feia molts anys que treballaven a la revista, diguessin prou i l'abandonessin com a protesta per la censura que els imposava la mateixa editorial i en considerar que havien perdut la llibertat de poder parlar de tot.

Coberta El Jueves

Això últim és un exemple de com una revista que havia tingut la seva identitat i parlava del que parlava sense embuts, de sobte, en ser adquirida per un grup editorial, tot i que van dir que no tocarien la filosofia de la publicació, va quedar lligada de peus i mans, perquè, al final, qui paga mana. I, en aquest cas, l'editor va prendre una decisió contrària al que sempre s'havia fet a *El Jueves*.

De judici en judici

I ja que parlàvem dels judicis pels quals ha passat la revista *El Jueves*, també explicarem algunes de les anècdotes per les quals han passat altres publicacions.

Explica L'Avi que el tercer número de *Butifarra!* va ser denunciat i es va anar a judici, però, com que feia temps que no signaven les pàgines que feien, quan anaven al jutjat i els preguntaven qui era l'autor, deien que tots; no quedava clar qui en concret, motiu pel qual ens deixaven anar.

També a *El Papus*, quan s'anava a judici sempre acabaven igual. Al final deien a l'advocat defensor que no ho tornessin a fer i els posaven una multa. En la celebració de la vista, explicaven al jutge tot tipus d'històries. En una ocasió, al Ja (pseudònim de Jordi Amorós), el jutge li va preguntar per uns dibuixos que havia fet de Franco i li va dir: "¿Qué pone aquí?" I en Ja li va contestar: "Su Excelencia". I el jutge: "No, aquí no pone su excelencia, pone su excremencia". Aleshores, en Ja es va fer el sorprès i va dir: "Ostras, perdone, señoría, es que soy disléxico". I el jutge el va acabant fent fora.

Una altra vegada, a l'Ivà el van cridar per un acudit que havia fet i on sortia el rei. Quan va ser el moment el jutge li va preguntar per què havia fet aquell dibuix del rei. I l'Ivà, després d'una estona de mirar el dibuix, li va contestar: "Pero, señor juez, ¿usted cree que este monigote tan feo es el rey Juan Carlos I?" Després d'això, el jutge acabava dient-li que fotés el camp.

Butifarra

Tot es complica quan es treu de context

En resum, coses que abans es feien als anys vuitanta ara mateix no les podríem fer. I fa pena que al segle XXI no es puguin fer ni dir coses que s'havien pogut fer en l'últim terç del segle XX. Ara mateix, fent un llibre que recull acudits que es van publicar a *El Papis*, l'editor ha d'estar amb un advocat comprovant cadascun dels acudits per no tenir ara problemes amb el llibre, quan en el seu moment sí que ho van poder fer.

Per exemple, sèries com *Chuchita y Marilyn*, que es publicava a *Makoki*, que anava d'un transvestit i una puta, actualment seria impossible publicar-ho. O la sèrie *Makinavaja*, on a un dels personatges li deien El Moromierda, avui en dia no es podria fer per racista o perquè pot incitar a l'odi contra determinats col·lectius. Però si el situem dins del seu context, no ha d'escandalitzar a ningú.

I aquí hi ha el problema, que actualment moltes d'aquestes coses que aixequen tanta polèmica és perquè es treuen de context. Si no, ho veuríem com el més normal del món. Com el famós àlbum de *Tintín al Congo*, sobre el qual va haver-hi una campanya perquè es retirés per racista. Vejam..., si ho mirem, l'àlbum, quan es va fer, era quan Bèlgica era una potència colonial i el rei Leopold II de Bèlgica tenia el Congo com si fos la seva finca particular, i el que explica era el que hi havia en aquell moment. Recordem també que al *TBO* sortia el personatge d'*Eustaquio Morcillón*, un caçador de feres que tenia un criat de color anomenat Babalí. Bé, en l'època que sortia, Espanya també tenia colònies a l'Àfrica, concretament, a Guinea Equatorial; ara això no es podria publicar per no ferir sensibilitats. Un altre cas va ser quan a Josep M. Blanco li van donar el gran premi del Saló del Còmic de Barcelona: a l'exposició que es va muntar, per evitar possibles problemes del *políticamente correcto* es va prescindir de posar unes pàgines que feia d'uns personatges d'una tribu africana que es deien els *Kakikus*.

Així que l'autor ho té cada cop més complicat. Si al principi parlàvem d'una censura administrativa, imposada per qui governés en aquell moment, també trobem la que marcava la mateixa editorial, sigui per evitar complicacions o per no trobar-se que algun anunciament ofès els hi retirés la publicitat i fes que la viabilitat de la publicació es veiés compromesa. Tenim l'exemple de la gent que va marxar d'*El Jueves* i va muntar *Orgullo y satisfacción*, on no tenien publicitat de cap mena. Viuen exclusivament dels subscriptors, sense dependre de la publicitat ni veure's lligats al fet que, algú del departament de publicitat et vingués a dir que no es podia criticar una determinada marca o companyia perquè eren anunciants i comprometien la continuïtat de la campanya publicitària i, per tant, dels ingressos que rebien per aquest concepte. En el cas d'*El Jueves*, sí que algun cop al Pedro Vera o al Carlos Azagra els havien dit que no es tornessin a ficar amb determinada empresa de telefonia o grans magatzems, ja que, encara que els canviessin el nom, eren reconeixibles pels lectors.

I per si no n'hi ha prou, ara tenim un problema; que volem ser tan correctes i ens posem tants límits que, al final, no es pot parlar de res per por de no ferir cap sensibilitat, i això ja no és un problema dels límits de l'humor que ens poden posar, sinó dels límits que ens acabem autoimposant. És a dir, es pot parlar de tot sempre que no ofenguis a ningú, amb la qual cosa hem passat de la censura a l'autocensura. Si en la cançó dels Inhumanos deien allò de "qué difícil es hacer el amor en un Simca mil", nosaltres podríem cantar també "qué difícil es hacer humor en el año dos mil".